

ARKEOLOGI I NORR 8/9

1995/96

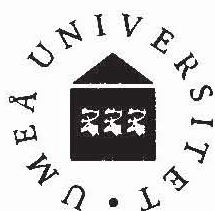
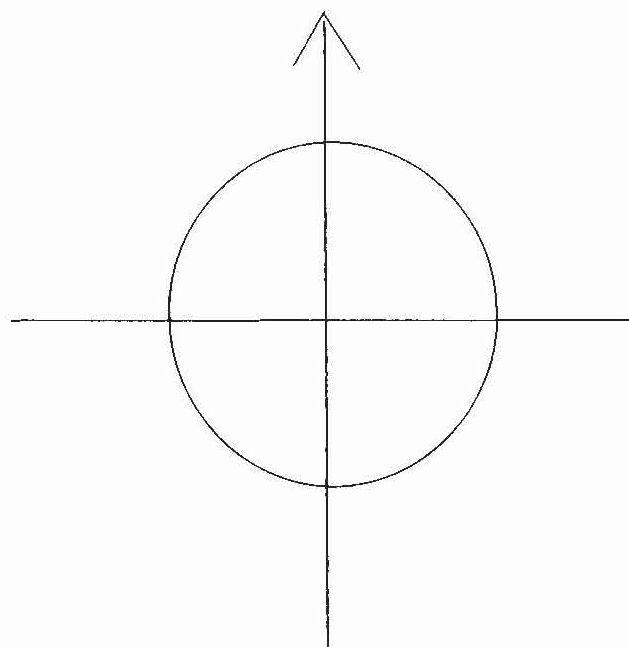

ARKEOLOGI I NORR

8/9

1995/96

UMEÅ UNIVERSITET
Institutionen för arkeologi och samiska studier

UMEÅ UNIVERSITY
Department of Archaeology and Sami Studies

Utgivare: Institutionen för arkeologi och
samiska studier, Umeå universitet

Redaktör: Lena Holm
Layout och redigering: Lillian Rathje

Distribution: Institutionen för arkeologi
och samiska studier, Umeå universitet,
901 87 Umeå

Figuren på omslaget är från undersökningen
av boplatsen Södra Mårtsbo, Valbo socken,
Gästrikland. Foto: Tom Sandstedt,
Länsmuseet Gävleborg.

ISSN 0284-558X
Tryck: Solfjädern offset AB.
Umeå 1999

Innehållsförteckning

<i>Lena Holm</i> Förord	5
<i>Katarina Liases</i> En medeltida järnframställningsplats i östra Hälsingland	9
<i>Anders Hansson och Lillian Rathje</i> Den som gräver en grop åt andra	23
<i>Anna-Karin Lindqvist</i> Gallsätter och Lappnäset, från fossila järnålderslämningar till "drive-through"	43
<i>David Loeffler</i> Inventeringsmetoder	69
<i>Ingela Bergman</i> Gamla rapporter och ny kunskap	93
<i>Berit Andersson</i> En exploateringsgrävd boplats i nytt ljus. En bearbetning av den mesolitiska boplatsen Högland, RAÄ 181, Dorotea socken, Lappland	103
<i>Erik Norberg</i> Arkeologi längs väg 400 mellan Svanstein och Pello. Fördelen med en exploatering	119
<i>Lena Holm</i> Skärvor, skärvor, skärvor . . . Inledning till studier av neolitisk keramik utifrån ett kommunikativt perspektiv	127

Gamla grävningar och ny kunskap

Ingela Bergman

Abstract

During the 1940s, 50s and 60s, extensive surveys and excavations were carried out in connection with the hydro-power exploitation of the main rivers in Norrland. Thousands of previously unknown settlement sites dating from the Neolithic to the early Iron Age were registered. An extensive archaeological material was brought to light, the mere quantity of which significantly improved our knowledge of the prehistory of Norrland. Today, more than 30 years later, it could be of interest to evaluate the qualitative aspects as well. Is it possible to obtain further knowledge on the basis of artefacts and old reports?

Archaeological investigations carried out during the late 1950s and early 60s, along the river Skellefteälven might serve as an example. Although the mode in which surveys and excavations were conducted can be criticized to some extent, it is the merits, rather than the imperfections, which stands out. For instance, the famous site at Döudden, with stratigraphic layers, might have been overlooked using modern excavation techniques. Modern research, together with the well documented source materials, makes it possible to discover features that were far from the field of vision of the excavators. In addition, the almost total lack of cultural and historical interpretations opens new angles of approach.

The circle is closed. The knowledge gained by early excavations constitute the point of departure for exploitation excavations carried out today in a never-ending interaction between past and present. Nevertheless, it is ultimately the motivation of every individual archaeologist that guarantees well conducted excavations with a source material of long durability.

Ingela Bergman, Silvermuseet, 930 90 Arjeplog.

Exploateringsundersökningar

Med 1940-, 50- och 60-talens omfattande dämningprojekt längs de stora norrlandsälvarna inleddes en intensiv arkeologisk verksamhet i Norrlands inland. Älvarna, från Lule älv i norr till Dalälven i söder, Pite älv och Vindelälven undantagna, skulle exploateras för vattenkraftsändamål. Fornminneslagen från 1942 innebar att skyddet för fornlämningar hade stärkts. Lagen stadgade att företag och enskilda inför planerade exploateringsföretag skulle inhämta information om huruvida fornlämningar kunde komma att beröras av exploateringen. Vidare ålades exploatören att bekosta de arkeologiska undersökningar som påkallades vid eventuellt borttagande av fornlämning (SFS 1942:350:737 ff.).

Vattenkraftsexploatorerna stod således inför det faktum att inför varje dämningföretag dels bekosta arkeologiska fornminnesinventeringar inom

berörda områden, dels bekosta undersökningar av påträffade fornlämningar. Mot bakgrund av de enorma arealer som genom älvregleringarna skulle läggas under vatten, kom inventeringsinsatserna att bli betydande. Tusentals tidigare okända boplatser från sten-, brons- och järnålder registrerades, varav en mindre andel blev föremål för utgrävningar. Inventeringsresultaten, liksom andelen undersökta lokaler, varierar kraftigt mellan de olika vattendragen. Vid Faxälven undersöktes endast 4% av de registrerade boplatserna, men vid Ljusnan var andelen mer än 10 ggr så stor, drygt 40%. Utgrävningarnas omfattning varierade dessutom från boplatstillsättning till boplatstillsättning, från några få till drygt 1000 m².

De kulturhistoriska undersökningarna genomfördes i ett samarbete mellan Riksantikvarieämbetet och exploaterarna, dvs Statens vattenfallsverk, andra kraftverksägare och större regleringsföreningar (Janson 1974:58ff,113). Riksantikvarieämbetets princip vid de överenskommelser som träffades, var att ”tillmötesgå näringslivets berättigade anspråk” (Floderus & Gustawsson 1946:312). Oavsett bevekelsegrunderna för ett sådant förhållningssätt (vattenkraftens utbyggnad skall betraktas mot bakgrund av att Sverige under 2:a världskriget hade avskurits från energiimport), kan det konstateras att endast en liten del av de exploateringshotade fornlämningarna blev föremål för den dokumentation som fornminneslagen föreskrev. Icke desto mindre bringades ett enormt fyndmaterial i dagen, som enbart genom sin kvantitativa omfattning bidrog till en väsentligt ökad kunskap om Norrlands förhistoria. Nu, drygt 30 år senare, kan det vara av intresse att närmare skärskåda de kvalitativa aspekterna. Det är lätt att i efterhand vara kritisk och påtala brister i de äldre undersökningarnas utförande. Inventerings-, grävnings- och dokumentationsteknik kan ur dagens perspektiv te sig föråldrad. Men också brister är erfarenheter att dra lärdom av och kanske finns dessutom förtjänster som vi idag förlorat ur sikte. Är det möjligt att idag utvinna ny kunskap med utgångspunkt i 40-, 50- och 60-talens fynd- och rapportmaterial? Frågan skall här belysas genom exempel från Skellefte älv. Författaren lade 1995 fram ett avhandlingsarbete vilket i huvudsak baseras på fyndmaterial framtaget i samband med exploateringsundersökningar längs de reglerade sjöar som är belägna inom Arjeplogs kommun (Bergman 1995).

Exploateringsundersökningar vid Skellefte älv

Under perioden 1950–1962 genomfördes kulturhistoriska undersökningar, innefattande såväl inventeringar som arkeologiska utgrävningar, vid Skellefteälvens övre lopp. Undersökningarna inleddes med inventeringar längs Sädvajaures stränder. Sjön hade redan 1942 reglerats en första gång, men då utan att föregås av inventeringar (Norrman 1989:16). Regleringen

innebar en höjning av högvattengränsen med ca 3 m (Bergman 1995:14). Uddjaure och Storavan reglerades 1936 och inför en utökad dämning genomfördes undersökningar åren 1954–57. Hornavan, som reglerats 1938, samt sjöarna Kakel, Lullebådne och Galtisjaure blev under åren 1957–1961 föremål för inventeringar och utgrävningar. De tidiga regleringarna av vattenföringen i Hornavan, Uddjaure och Storavan medförde ingen höjning av högvattengränsen. Efter dämning 1959 respektive 1962 höjdes vattenföringen med 1–2 m (Bergman 1995:14). Med undersökningarna vid Riebnes 1962–1963 avslutades en intensiv period av arkeologisk verksamhet.

Exploateringsundersökningarna hade väckt allmänhetens intresse och bland dem som under sommarmånaderna arbetat som s.k. grovarbetare, fanns den kunskap som krävdes för att identifiera förhistoriska fynd. De höjda vattennivåerna medförde att nya strandhak utbildades och i de jordmassor som eroderade ut i vattnet påträffades rikliga mängder fynd, vilka inlämnades till Silvermuseet i Arjeplog. Med anledning av de nya fynden genomförde Riksantikvarieämbetet 1969 en revideringsinventering av i första hand Kakels och Hornavans stränder. Samma år inleddes en omfattande inventeringsverksamhet vid Storavan. Även här föranleddes insatserna av det rikliga fyndmaterial som tillvaratagits av intresserade privatpersoner. Inom ramen för projektet Nordarkeologi, under ledning av Hans Christiansson, bedrevs under perioden 1969–1983 systematiska inventeringar av Storavans strandpartier. Revideringsinventeringarna vid Kakel, Hornavan och Storavan erbjuder en möjlighet till jämförelse mellan de inventeringsresultat som erhöles före respektive efter dämningarnas verkställande.

Inventeringar

Av allt att döma har strandpartierna inte systematiskt avsökts vid förstagångsinventeringarna. Istället tycks ett urval av lämpliga lägen ha besökts, där utsikterna att hitta boplatsspår bedömts vara goda. Samtliga inventeringar utfördes genom okulär besiktning av strandpartier och erosionshak. Spadning förekom inte och inte heller provstick med jordsond. Följaktligen uppmärksammades endast tydligt iakttagbara fornlämningar och exponerade fynd på ett urval platser. Till de fornlämningar som registrerades hör sten- och bronsåldersboplatser samt fångstgropar. I vissa fall har även härdar noterats. Först under 1980-talet, i samband med Riksantikvarieämbetets fornminnesinventeringar i Norr- och Västerbotten, upptogs härdar som fornlämningar. Det kan därför finnas skäl att tro att påträffade eldstäder inte regelmässigt registrerades vid 50- och 60-talens inventeringar.

Betydligt fler fornlämningar registrerades i områden med sandiga och något eroderade stränder än i stenig och delvis övermossad terräng. En jämförelse mellan förfjälls- och skogssjöar visar att inventeringarna givit

sämre resultat i det förra fallet, vilket möjligen kan ha sin orsak i olikartade terrängförhållanden. Vid sjöarna Riebnes och Sädvajaure, där terrängen är kuperad, stenig och med relativt frodig markvegetation, registrerades åtta respektive sju boplatser (Allard 1968:1 f.) längs en sammanlagd sträcka om ca 110 km, dvs 0,1 fornlämningar per kilometer. Motsvarande siffra är vid skogssjöarna Hornavan, Kakel och Storavan, med i övervägande grad exponerade och ofta sandiga stränder, 0,5 fornlämningar per kilometer.

Senare genomförda inventeringar (se ovan) ger vid handen att en stor mängd boplatser *de facto* inte uppmärksammas vid förstagångsinventeringarna. Den metod som praktiserades, dvs okulär besiktning av utvalda lokaler, har givit en skev och otillförlitlig bild av fornlämningsbeståndet. Vi saknar möjlighet att bedöma materialets representativitet och den enda kunskap vi idag kan utvinna ur fyndmaterial och inventeringsrapporter är att sjöarna, genom blotta närvaron av förhistoriska fynd, utgjort delar av ett förhistoriskt kulturlandskap. Kvalitativa aspekter, t. ex. avseende former för resursutnyttjande och bosättningsmönster, kan i allmänhet inte studeras. Därtill är materialet alltför fragmentariskt och ofullständigt.

Bristerna i förstagångsinventeringarnas uppläggning understryker vikten av systematiskt genomförda inventeringar och betydelsen av att använda jordsond. En praktisk tillämpning av en sådan inventeringsmetodik kom till stånd 1995. Inför en planerad reglering av vattenföringen i Rappen och Labbas fick Silvermuseet uppdraget att genomföra en kulturhistorisk inventering. Sjöarna är belägna i förfjällsområdet med en terräng liknande den vid Sädvajaure och Riebnes. Längs en sammanlagd sträcka om ca 90 km registrerades 289 fornlämningar, dvs 3,2 fornlämningar per km. Härdar utgör den i särklass vanligast förekommande fornlämningstypen, åtföljd av kokgropar och därefter sten- och bronsålderboplatser. Såvida endast den senare kategorin beaktas skulle inventeringsresultatet bli 0,2 fornlämningar per km (Liedgren 1998).

Samma inventeringsmetod har även använts vid Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering 1997 längs fjällsjöarna Mavasjaure, Gardaure och Bartaure, samtliga belägna i Arjeplogs kommun. Inventeringen utfördes av samma personer som tidigare inventerat Rappen och Labbas. Resultatet blev dock ett annat och endast enstaka fornlämningar påträffades.

Skillnaden mellan resultaten från Rappen och Labbas å ena sidan och Mavasjaure, Gardaure och Bartaure å den andra, är påtaglig och intressant. Eftersom inventeringarna genomförts med samma metodik och av samma personer, har resultaten stor tillförlitlighet och högt källvärde. Förklaringarna kan därför sökas i faktiska, snarare än inventeringstekniska förhållanden, t. ex. skillnader i formerna för resursutnyttjande och bosättning.

Utgrävningar

Ett begränsat antal av de boplatser som registrerades vid förstagångsinventeringarna blev föremål för arkeologiska utgrävningar under perioden 1955–1963. Vid Hornavan, Kakel och Lullebådne undersöktes sex, vid Storavan två och vid Sädvajaure och Riebnes, en respektive sex lokaler. Undersökningarna, som genomfördes enligt en given metodik, inleddes undantagslöst av sk tranchégravning. Meterbreda och parallella schakt upptogs från strandhaket och vinkelrätt in terrängen. Schakten förlades på 5, 10 eller ibland 15 meters avstånd från varandra och grävdes ned till steril mark. Med hjälp av sökschakten bedömdes boplatsernas ytomfattning kunna avgränsas. Även om det inte explicit anges i rapporterna, så framgår med all önskvärd tydlighet att fyndförekomsterna legat till grund för avgränsningen. Fyndtomma schakt angav boplatsernas yttre gänser. Där fyndmängderna varit stora har grävningssyrtorna successivt utvidgats till den punkt där fynden avtagit eller helt upphört. Skärvstensförekomster och färgningar tycks inte ha tillmätts någon större betydelse vid bedömningen av boplatsernas omfång, men de har i allmänhet ritats in i plan när de påträffats.

Visserligen kan man anföra kritik mot vissa aspekter av utgrävningarna. De faktiska resultaten kan t. ex. sägas vara en funktion av självuppfyllande profetior eftersom ett förväntat utfall i så hög grad fått styra sökschaktens, liksom de utvidgade ytornas, lokalisering och omfattning. Utmärkande för dessa tidiga exploateringsundersökningar är emellertid inte bristerna utan förtjänsterna. Utgrävningarna kan idag, drygt 30 år senare, tjäna som exempel på att gott och gediget arbete håller i längden. Tack vare utgrävningarnas noggranna och insiktsfulla dokumentation kan materialet fortfarande användas för forskningsändamål.

Tranchégravning har i princip övergivits som standard vid boplatserundersökningar, åtminstone i Norrland. I allmänhet förläggs ett antal större eller mindre provrutor över ett tilltäckt undersökningsområde. Rutorna kan vara slumpvis eller regelmässigt fördelade. Även om provrutor i många sammanhang är att föredra, så har sökschakten en fördel som numera inte beaktas. Schakten grävdes sannolikt med början vid strandplanet. Grävningssnivån över nollplan tycks ha hållits relativt konstant, vilket inneburit att schakten blivit djupare ju längre in i den högre liggande terrängen grävningarna fortskridit. Sannolikt var det just tack vare sökschakten som lagerföljder kunde iakttas på boplatserna vid Döudden, Varghalsen och Rappasundet. På Döudden, som är den mest kända av boplatserna, var de olika kulturlagren sinsemellan åtskilda av påblåst sand. Det är långtifrån säkert att lagerföljden uppmärksammas om undersökningen genomförts i provrutor. Kanske hade utgrävningen avstannat redan när den första, och överst

belägna, C-horisonten nåtts. Vem hade kunnat ana att ett femtusen år äldre kulturlager fanns 1,5 m därunder? Med dagens grävningsteknik hade den unika information som de stratigrafiska boplatserna ger troligtvis gått förlorad. Under de senaste decennierna har trots allt boplatserna vid Döudden, Rappasundet och Varghalsen inte funnit någon motsvarighet.

Upptäckten av kulturlager ställde höga krav på det fortsatta grävning-förfarandet. Härvid framstår utgrävningen på Döudden som ett skolexempel på väl genomfört arbete.

Exemplet Döudden

Inom det område där lagerföljder kunde iakttas upptogs större sammanhängande ytor mellan schakten. Sammanlagt undersöktes 1180 m² vilket innebär att udden nära nog totalundersöktes. Ytorna indelades i 4 x 4 m stora enheter, vilka grävdes var för sig i artificiella metriska lager ”...som en rent praktisk uppdelning...” (Hvarfner 1960:4). Lagerföljden ansågs troligen alltför komplicerad för att konsekvent kunna följas under utgrävningens gång. Tjockleken inom och mellan skikten varierar och en viss tillpassning till den iakttagna lagerföljden kan ha gjorts. Grävningsskikten numreras från 1 till 5 och avvägdes på varje meterkoordinat. Fynden registrerades med angivande av meterruta, grävningsskikt och när de påträffats *in situ*, har de avvägts och ritats in i plan. För varje avvägt fynd angavs dessutom torvytans nivå över nollplan. Avslagsförekomster och benfragment har registrerats med angivande av meterruta och skikt. Större koncentrationer har avvägts och ritats i plan. På motsvarande sätt har anläggningar, skärvstenskoncentrationer och färgningar dokumenterats. Profilerna har genomgående ritats med stor noggrannhet.

Vare sig vid Rappasundet eller Varghalsen grävdes ytorna i artificiella skikt, men i övrigt följdes samma metodik som vid Döudden. Vid Varghalsen undersöktes ca 1500 och vid Rappasundet ca 800 m². De stora sammanhängande grävningssytorna utmärker de tidiga undersökningarna, inte endast på de ovan angivna lokalerna utan även på andra platser. Förväntad fyndmängd tycks ha varit helt avgörande för utgrävningarnas omfattning. På boplatser där fynden varit ringa har större ytor inte upptagits.

Till de brister, som man ur dagens perspektiv kan anföra mot utgrävning-förfarandet, hör bl. a. avsaknaden av kvantifiering av skärvstensförekomsterna. Mer detaljerade anläggningsbeskrivningar, liksom avvägningar av avslags- och benförekomster, hade också varit önskvärda.

Bearbetning 30 år senare

Vid första anblick ter sig utgrävningssrapporternas informationsvärde be-

gränsat. Den beskrivande texten är ytterst knapphändig, men fyndförteckningar, plan- och profiliritningar ger tillsammans en god beskrivning över fyndens vertikala och horisontella spridning i förhållande till anläggningar, skärvsten och färgningar. En total genomgång av fyndmaterialet blev dock nödvändig eftersom dåtidens typbestämningar inte överensstämmer med dagens typologi. Inte heller den petrografiska klassificeringen visade sig vara helt tillförlitlig.

Fyndmaterialet, tillsammans med den samlade dokumentationen över de arkeologiska undersökningarna, utgjorde avhandlingsarbetets fundament. Boplatserna kunde ingående studeras med avseende på inre rumslig organisation. Med hjälp av detaljerade planritningar kunde olika aktivitetsytor identifieras och boplatsernas funktion avgöras. Stratigrafier, ¹⁴C-dateringar och ledartefakter bildade ett kronologiskt ramverk i vilket boplatserna inordnades. På så vis relaterades boplatserna till varandra i ett bosättningsmönster.

Det osteologiska materialet hade bearbetats redan 1984 (Ekman & Iregren 1984) och bidrog genom artbestämningarna med viktig information om resursutnyttjande och säsongbosättning. Likaså kunde det petrografiska materialet lämna upplysningar om former för resursutnyttjande och rörelser i landskapet.

Naturligtvis kom boplatserna på Döudden, med sina lagerföljder, att inta en särställning i avhandlingsarbetet. Boplatserna kunde genom sina nogsamt dokumenterade stratigrafier studeras ur ett långtidsperspektiv, från den äldsta bosättningsfasen omkr. 5 000 f. Kr. till den yngsta 3–400 e. Kr. Döudden är därigenom unik i sitt slag och har stor betydelse som kronologisk referensram för forskningen kring Övre Norrlands förhistoria.

Hyddan på Döudden

Vid materialbearbetningen framgick att fyndmängden varierade starkt inom den utgrävda ytan. Vissa partier framstod som nästan fyndtomma, under det att andra ytor innehöll stora mängder fynd av olika slag. Fyndkoncentrationerna sammanföll ofta med större skärvstensförekomster i vilka ansamlingar av brända ben påträffats. Med hjälp av de avvägningar som gjordes vid undersökningen kunde markytans topografi nivåkarteras och rekonstrueras lager för lager. Flacka gropar och svaga förhöjningar, vilka för utgrävarens öga varit knappt skönjbara och därför inte uppmärksammades, blev därigenom mer framträdande. I ett av lagren avtecknade sig en svag försänkning i boplatsens NÖ del. Den försänkta ytan var i det närmaste fyndtom, oval till formen, 6 x 3 m stor och omgavs av högre liggande partier med skärvstenspackningar, bränd och kolblandad sand, avslag och artefakter.

Mot bakgrund av den kunskap vi idag har om förhistoriska bostäder i norrlands kust och inland genom undersökta skärvstens- och boplatzvallar (Lundberg 1997, Liedgren 1995), kan försänkningen med omgivande vall tolkas som lämningen efter en hydda (Bergman 1995:111 ff.).

Senare tiders forskning, tillsammans med ett väl dokumenterat källmaterial, har skapat förutsättningar för upptäckter av anläggningar som vid undersökningstillfället, för 30 år sedan, låg utanför arkeologernas kunskaps-horisont och blickfång.

En personlig reflexion

Under avhandlingsarbetets gång dök nya frågor upp som gav anledning till ytterligare fördjupningar i de tidiga undersökningarna. Dokumentationens kvalitet innebar att svaren i allmänhet blev tillfredsställande. Till de absolut största förtjänsterna hör undersökningsytornas omfattning som gjorde det möjligt att ingående studera rumsliga mönster. Rapporternas närmast totala avsaknad av tolkningar och värderingar, funktionella som kulturhistoriska *dito*, utgjorde ingen nackdel. Tvärtom öppnade sig materialet för fria funderingar och infallsvinklar på ett sätt som kanske inte hade varit möjligt vid en hårt styrd undersökning och presentation. Undersökningsledarens, i föreliggande fall Birgitta Hallgrens, ledstjärna har uppenbarligen varit att så förutsättningslöst som möjligt utforska och registrera boplatsernas utseende och innehåll. Enda avsteget från denna princip tycks vara fokuseringen på stora fyndförekomster. Inga förutfattade meningar om rumslig disposition, aktivitetsytor, hyddbottnar eller liknande, har i övrigt styrt utgrävningarnas inriktning.

Vid tiden för de första exploateringsundersökningarna var kunskapsläget ett helt annat än dagens och frågeställningar av det slaget var inte aktuella. Undersökningarna kan i många stycken betraktas som pionjärbetena där varje utgrävning bidrog till en ökad kunskap och erfarenhet.

Anmärkningsvärt nog blev det framtagna materialet från de reglerade älvarna inte föremål för vidare bearbetning efter avslutade fältinsatser. Först i och med tillkomsten av institutionen för arkeologi vid Umeå universitet väcktes intresset för regleringsundersökningarna. Materialet från Lule och Ume älvar låg till grund för en avhandling som utkom 1985 (Forsberg 1985) och tio år senare publicerades materialet från Skellefte älv (Bergman 1995).

Cirkeln har slutits. De tidiga exploateringsundersökningarna har på ett grundläggande sätt bidragit till vår kunskap om Norrlands förhistoria. Denna kunskap bildar i sin tur utgångspunkt för de forsknings- och exploateringsgrävningar som idag genomförs. Betydelsen av att erfarenheterna från exploa-

teringsundersökningar blir tillgängliga för, och tas i anspråk av, forskningen kan inte nog understrykas. Forskningsresultaten bör i sin tur omsättas i det praktiska fältarbetet. I växelverkan mellan exploateringundersökningar och forskning skapas förutsättningar för en snabb kunskapstillväxt och därigenom också för ett förbättrat fornlämningskydd.

Det finns ingen given mall för hur god forskning skall bedrivas eller bra utgrävningar genomföras, även om en grundläggande praxis utvecklats. En utgrävning är en process där nya beslut ständigt måste fattas och prioriteringar göras. Vad som i backspegeln kommer att visa sig vara rätt beslut kan vi möjligen ana, men aldrig veta. Förutom grävningens ledarens kunskaper och praktiska erfarenhet är det till syvende och sist den personliga motivationen och nyfikenheten som är den absolut bästa garantin för väl genomförda undersökningar med hållbart källvärde.

Litteratur

- Bergman, Ingela 1995. *Från Döudden till Varghalsen. En studie av kontinuitet och förändring inom ett fångstambälle i Övre Norrlands inland, 5200 f Kr–400 e Kr*. Studia Archaeologica Universitatis Umensis 7. Umeå.
- Floderus, Erik & Gustawsson, Karl Alfred 1946. Fasta fornlämningar *Ad patriam illustrandam*. Hyllningsskrift till Sigurd Curman 30 april 1946:241–320. Schück, A. & Thordeman, B. red.
- Forsberg, Lars 1985. *Site Variability and Settlement Patterns. An Analysis of the Hunter-Gatherer Settlement System in the Lule River Valley, 1500 BC–BC/AD*. Archaeology and Environment 5. Umeå.
- Janson, Sven 1974. *Kulturvård och samhällsbildning*. Nordiska museets handlingar 83.
- Liedgren, Lars 1995. Förhistoriska bebyggelse lämningar i Norrland. Hus & gård. *Hus & gård i det förurbana samhället*. Rapport från ett sektorsforskningsprojekt vid Riksantikvarieämbetet. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. Skrifter nr 14. Sthlm.
- Lundberg, Åsa 1997. *Vinterbyar. Ett bandsamhälles territorier i Norrlands inland 4500–2500 f. Kr*. Studia Archaeologica Universitatis Umensis 8. Umeå.
- Norrman, Jan 1989. Kraftverk vid Skellefteälven. *Silvret från Nasaffjäll. Arkeologi vid Silbojokk* 1989:13–18.

Förteckning över rapporter

Undersökningar genomförda under perioden 1954–1963

- Hallgren, Birgitta & Johansson, B. 1961a. *Rapport över kulturhistoriska undersökningar vid Hornavan, Arjeplogs sn, Lappland. 1960*. Del I. Rapport, Riksantikvarieämbetet.
- Hallgren, Birgitta & Johansson, B. 1961b. *Rapport över kulturhistoriska*

- undersökningar vid Hornavan, Arjeplogs socken, Lappland. 1960. Del II. Rapport, Riksantikvarieämbetet.*
- Hallgren, Birgitta & Johansson, B. 1961c. *Rapport över kulturhistoriska undersökningar vid Hornavan, Arjeplogs sn, Lappland. 1960. Del III. Rapport, Riksantikvarieämbetet.*
- Hallgren, Birgitta 1958. *Rapport över kulturhistoriska undersökningar vid Storavan och Uddjaur, Arjeplogs och Arvidsjaur socknar, Lappland. 1957. Del I. Rapport, Riksantikvarieämbetet.*
- Hallgren, Birgitta 1959a. *Rapport över kulturhistoriska undersökningar vid Hornavan, Arjeplogs sn, Lappland. 1958. Del I–III. Rapport, Riksantikvarieämbetet.*
- Hallgren, Birgitta 1959b. Döudden—en lapsk järnåldersboplats? *Norrboten* 1959:113–120.
- Hallgren, Birgitta 1963a. *Rapport över kulturhistoriska undersökningar vid Hornavan, Arjeplogs socken, Lappland. 1961. Del I. Rapport, Riksantikvarieämbetet.*
- Hallgren, Birgitta 1963b. *Rapport över kulturhistoriska undersökningar vid Hornavan, Arjeplogs socken, Lappland. 1961. Del II. Rapport, Riksantikvarieämbetet.*
- Hvarfner, Harald & Ekelöf, Elisabeth 1958. *Rapport över de kulturhistoriska undersökningarna vid Hornavan inom Skellefteälvens källområden, Arjeplog socken, Lappland. 1957. Rapport, Riksantikvarieämbetet.*
- Hvarfner, Harald 1955. *Rapport över kulturhistoriska undersökningar inom Skellefteälvens källområden, Arjeplogs och Arvidsjaur socknar, Lappland, Storavan och Uddjaur. 1954. Rapport, Riksantikvarieämbetet.*
- Hvarfner, Harald 1956. *Rapport över kulturhistoriska undersökningar av Storavan och Uddjaur, Arjeplogs och Arvidsjaur socknar, Lappland. 1955. Del I. Rapport, Riksantikvarieämbetet.*
- Hvarfner, Harald 1960a. *Rapport över kulturhistoriska undersökningar vid Hornavan, Arjeplogs socken, Lappland. 1959. Del I. Rapport, Riksantikvarieämbetet.*
- Hvarfner, Harald 1960b. *Rapport över kulturhistoriska undersökningar vid Hornavan, Arjeplogs socken, Lappland. 1959. Del II. Rapport, Riksantikvarieämbetet.*
- Hvarfner, Harald 1960c. *Rapport över kulturhistoriska undersökningar vid Hornavan, Arjeplogs socken, Lappland. 1959. Del III. Rapport, Riksantikvarieämbetet.*